

НИЖИНСЬКА СТАРОВИНА

ПАМ'ЯТКИ

Віктор Сопілка (Київ)

СТВОРИТИ ГРОМАДСЬКИЙ ЦЕНТР СУЧАСНОГО РІВНЯ

Тривалий час група фахівців-істориків та теоретиків архітектури на чолі з начальником відділу Київського науково-дослідного інституту теорії та історії містобудування В.В.Сопілкою проводить комплексне дослідження стародавнього Ніжина як унікальної пам'ятки вітчизняного містобудування, культурного центру Лівобережної України XVII-XVIII ст. З авторитетними висновками та пропозиціями київських дослідників сьогодні ми знайомимо наших читачів.

У ході наукових та проектних пропозицій до забудови історичного міста Ніжина визначився підхід, який полягає у відродженні традиційних культурних функцій, що в значній мірі втратили значення, але можуть стати ефективними за нинішніх умов, а також включення нових функцій - ділових, туристських, експозиційних (пізнавальних, музейно-виставочних), рекреаційних.

У хронологічному ряді подій, пережитих містом, були проаналізовані етапи виникнення, розвитку та згасання його функцій, які можуть одержати нові стимули для сучасного розвитку, або бути виявленими лише символічно. В часи визвольних воєн (XVII-XVIII ст. – гетьманський період) Ніжин стає другим за значенням містом на Лівобережжі. До кінця XVIII ст. розвивається як провідний центр торгівлі та ремесел. Православні храми та школа, засновані грецьким братством, на тривалий час стали головним осередком грецької культури в Україні, важливим стимулом просвітництва.

Історичний розвиток міста не був еволюційним. За характером містобудівельних процесів він переривистий. Місто було спалене в 1668 р. каральним військом князя Г.Ромодановського за участь його мешканців у повстанні проти московських воєвод. На місці випалених дерев'яних храмів відбудовуються кам'яні культові споруди. В другій половині XVIII ст. Ніжин - крупний духовний центр на півдні Чернігово-Сіверщини. На цей час формується радіально-розгалужена схема міського плану, в якій ансамблі групуються на променах, що відходять від центрального ядра в передмістя: Овдіївку, Магерки, Вороб'ївку, Мигалівку, Бабичівку, Ковалівку, Нове Місто. Система ансамблів починає формуватися на основі семипроменевої зірки в

плані.

У період панування Російської імперії (з кінця XVIII ст.) торгове значення міста зберігається лише до середини XIX ст. В доповнення до храмів, що склалися раніше, зводяться дзвіниці, які значно посилили силуетність міста та його своєрідність. В місті діяло 10 приходів, майже кожному з них належало по два храми (зимовий та літній).

Торговельно-діловий центр формується у вигляді системи головних вулиць: Гоголівська, Студентська, Глібова, Гребінки, Овдівська. На червоній лінії вулиць створюється майже суцільний фронт забудови, що відображає інтенсивні соціальні процеси.

За радянських часів місто потерпіло від масового зруйнування споруд громадського значення, храмів та дзвіниць. Зруйновано 17 важливих об'єктів, що визначали період культурного розквіту міста. Серед них дзвіниці Грецької Михайлівської церкви, Миколаївського собору та Благовіщенського монастиря, Успенська церква, будівлі Свято-Георгіївського Ветхоріздвяного монастиря, Ілінська церква жіночого Введенського монастиря, будинки міського магістрату (XVIII ст., арх. А.Квасов) та Богоугодного закладу (початок XIX ст., арх. А.Карташевський), тощо. Незважаючи на позитивні зрушення останнього часу в справі реставрації пам'яток архітектури, багато з об'єктів важливого культурного призначення все ще перебувають під загрозою зруйнування через відсутність коштів. Це насамперед Благовіщенський собор однойменного монастиря (збудовано у 1702-1716 рр. на кошти митрополита Стефана Яворського та гетьмана Івана Мазепи, арх. Г.Устінов), Богоявленська церква (початок XVIII ст.), Спасо-Преображенська церква (1748 р.), ряд цивільних споруд XVIII-XIX ст. Система ансамблів, що збереглися, нараховує сьогодні 11 архітектурних пам'яток. Ще 72 будівлі слід негайно поставити на державний облік.

Проектом реконструкції історичної забудови на території комплексу цінних пам'яток пропонується створити історико-культурний заповідник, що дозволило б не тільки залучити додаткові кошти, але й створити матеріальну базу для дослідження та відновлення історичного ландшафту міста. Таке рішення не обмежує містобудівельної ініціативи: в рамках встановлених нормативів, на основі збереження цінних будівель, включення їх в соціальну сферу, а також при тактовному воді нових масштабних об'єктів в контекст старої забудови поряд із заповідником передбачено створити громадський центр сучасного рівня. При цьому деякі ділянки центру одержать нові громадські функції: офіси, комерційні заклади, туристично-розважальні, рекреаційні об'єкти.

Такий підхід до реконструкції ми зevamo функціональним. Він є охоронним в своїй основі і, на нашу думку, є найбільш реалістичним, бо в живому неатрофованому стані завжди залишається та тканина міста, що функціонує, живе повнокровним життям і не виключається з активного використання.

Передбачено відродити також художньо-композиційну функцію ансамблів. Слід відновити зруйновані верхи храмів, відбудувати будинок міського магістрату та втрачені дзвіниці, що займали провідне місце в ансамблі і створювали неповторний образ міста. Це не виключає можливості створення сучасних вертикальних акцентів на високому художньому рівні, що розвивають ідеологію просторової побудови міста, закладеної в XVII-XVIII ст.